Türkiye Biyoetik Dergisi, 2015
Vol. 2, No. 4, 242-58

TJOB TURKISH JOURNAL OF BIOETHICS

Vaka Analizi/Case Analysis

ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezinin (UEAM) kuruluş öyküsü, 13 yilda gerçekleştirdiği proje ve etkinlikleri

History of the establishment of METU Research Centre of Applied Ethics and the projects and activities realized in 13 years

Canan ÖZGEN[a]

ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezinin (UEAM) nasıl kurulduğu, hangi motivasyonlarla ve kimler tarafından önerildiği, misyonu ve amaçları bu makalede verilmiştir. Önce Etik Alan Komitesi (EAK) olarak çalışmalarına başlayan ve daha sonra YÖK onayı ile bir merkez olarak çalışmalarına sürdüren kurum, ODTÜ'de ve toplumda etik farkındalık yaratmak için bazı yapılanmalara öncülük etmiş ve etkinlikler düzenlemiştir. 2002 yılından başlayarak öncelikle, ODTÜ için etik eğitimin nasıl yapılmasının uygun olacağını belirlemek için, üniversitedeki bölümlerden gelen temsilcilerle oluşturtulan bir Etik Eğitim Komisyonunun çalışmaları sonucunda, etik eğitimi için bazı yöntemler belirlenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle ODTÜ için bir Onur İlkesi hazırlanmış ve Senatodan onay alınmıştır. Çeşitli konuları irdelemek için komisyonlar kurulmuş ve yapılan çalışma sonuçlarından hazırlanan dökümanlar UEAM web sayfasında paydaşlara duyurulmuştur. Bunlar sırasıyla, Bilimsel Yayın, İntihal, Ombudsman Ofisi Yönetmeliği, Fen Bilimleri Enstitüsü için Davranış ilkeleridir. Ayrıca, UEAM altında İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAK), Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu (HDYEK) ve Yayın Etiği Kurulu (YEK) gibi kurullar oluşturulmuştur. Bu kurullar ile ilgili dökümanlar UEAM web sayfasında yer almaktadır. Bu kurullar sadece ODTÜ de yürütülen araştırmalar için yapılan başvuruları değil, aynı zamanda ODTÜ dışından yapılan başvuruları da değerlendirmiştir. Özellikle, İAK'ya yapılan onay almak için yapılan başvurular her yıl giderek artmaktadır.. UEAM ayrıca, lisansüstü tez yazılımında, intihali önlemek için TURNITIN programının kullanılmasına öncülük etmiştir. Bu yazılım lisans ve lisansüstü ders ödevlerinde ve dönem projelerinde de kullanılmaktadır. Yürütülen ve tamamlanan projeler ise sırasıyla, İlkokul öğrencileri için etik değer öykü kitapları (6 adet) projesi ve ODTÜ Ruhunun betimlenmesi için odak gruplarca yürütülen bir projedir. Kuruluşundan bu yana her yıl çeşitli seminerler, konferanslar ve atölyeler düzenleyen, farklı kurumlardan gelen konferans davetlerine de karşılık vererek ODTÜde ve toplumda etik farkındalık yaratmaya çalışan UEAM hakkında bu makalenin yazılmasında ki amaç, benzer merkezleri kurmak isteyen kurumlara yardımcı olmaktır.

Anahtar kelimeler: *Etik, etik merkezi, yayın etiği, onur ilkesi*

--

The history about the establishment of Middle East Technical University Research Centre of Applied Ethics (RCAE) and the motivation of the founders is given in this study. The centre which was started as an Ethics Commission and later with the approval of Higher Education Council of Turkey founded as a Research Centre of Applied Ethics worked as a pioneer for establishing ethics awareness at METU and at society by organizing many activities and by founding many committees. Starting at 2002, first some methods were proposed for ethics education, as a result of the studies done by a Committee of Ethics Education which was formulated by the members proposed from the academic departments. Within this context an Honour Code is prepared for the university and approved by the Senate of METU. Through the commissions founded, many documents were prepared and shared by the university community by announcing them at web pages. These are; Scientific Publication, Plagiarism, Ombudsman Office Rules, Code of

[a] Prof. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kimya Mühendisliği Bölümü ✉ cozgen@metu.edu.tr
Gönderim tarihi: 23.01.2016 • **Kabul tarihi:** 24.02.2016

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

Conduct for Graduate School of Natural and Applied Sciences. Other commissions that were founded are; Human Subjects Committee, Animal Experiments Ethics Committee and Publication Ethics Committee. The rules and regulations relating to these committees can be found at the web page of RCAE. These committees evaluated the submitted cases from METU as well as from other universities. Especially the cases evaluated to take approval from Human Subjects Committee are increasing each year. RCAE had taken a pioneer role so that TURNITIN software is used in order to prevent plagiarism in thesis work for graduate studies. This software is also used in the undergraduate programs for homeworks and for term projects. The projects considered and finished are: six ethics value story books for primary school students and a project for finding the METU values.Staring from its foundation RCAE organized many seminars, conferences and workshops for establishing ethical awareness at METU and society. Also many seminars and conferences were given at many institutions who ask it for. The aim in preparing this manuscript is to help those who want to construct similar centres at their institutions.

Keywords: *Ethics, centre of ethics, publication ethics, honour code*

Giriş

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde 2002 yılında kurulan Uygulamalı Etik Araştırma Merkezinin (UEAM) kuruluş öyküsü, gerçekleştirdiği kurumsal etkinlikler ve ODTÜ'deki etik yapılanmalar bu çalışmada verilmiştir. Hazırlanan birçok döküman ile ilgili bilgiler internetteki web sayfaları ile ilişkilendirilmiştir. Dünyada örnekleri çok yaygın olarak bulunan Etik Merkezlerinin bir benzeri olan UEAM'ın etkinliklerinin bundan sonra da, öncelikle sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve şeffaflık alanlarında sürdürülmesi ve geliştirilmesi hedeflenmektedir.

I. ODTÜ UEAM Kuruluş Öyküsü

1999 yılında Sürekli Eğitim Merkezinin (SEM) Başkanı olan Prof. Dr. Hüseyin Vural bilirkişi olarak görev aldığı ve ülkemizde yaşanan üzücü Mercedes kazası (1997) nedeniyle mühendislik etiği hususunda üniversitelerde bazı yapılanmaların olmasını düşünerek, Prof. Dr. Canan Özgen, Yrd. Doç. Dr. Semra Aşçıgil, Prof. Dr. Akın Ergüden, ve Doç Dr. Emel Aközer'i Sürekli Eğitim Merkezinde (SEM) toplantıya davet etti. Merkez toplantı odasında haftada birgün buluşan ekip, ODTÜ bünyesinde başlayarak, toplumda etik bilinçlenme hususunda kendisine görev çıkartarak, daha sonra rektörlüğe öneride bulunarak, Üniversitemiz Rektörlüğüne bağlı olarak Etik Komitesinin, Nisan 2000 yılında kurulmasını sağladı. Kendi insiyatiflariyle çalışmaya başlayan ODTÜ Etik Komitesi üyeleri Universitede ve toplumda etik değerlerle ilgili eğitim ve uygulamalı yapılanmaları teşvik etmek için,

- Toplumda ve ODTÜ'de paylaşılan genel değerleri belirlemek ve tanımlamak,
- Ahlaki değerlendirme ve etik karar verme için şeffaf yapılanmaları tesis etmek,
- Özel, kurum ve toplum değerleri uygulamalarında, etik uygunluğunun öğretilmesini teşvik etmek,
- Etik değerler hakkında yeni bilgileri geliştirmek, gelişmeleri analiz etmek ve bilgileri derlemek ve yaymak,
- Etkinlik, ulaşılabilirlik, verimlilik ve etik davranışlar konusunda model oluşturmak

amacıyla ODTÜ Rektörlüğüne ve senatosuna önerilerde bulunmak ve yapılanmaları belirlemek için kuruldu. Etik Komitesi yaptığı beyin fırtınası toplantıları sonucunda, 2001 yılı için kendisine aşağıdaki hedefleri belirledi:

- SEM'de uygulamalı etik konusunda sertifika programı başlatılmasının önerilmesi,
- Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi organizasyonunun yapılması,
- Birinci Uluslararası Etik Kongresi organizasyonunun yapılması,

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Teknoloji ve Çevre Etiği, Tıp Etiği, Medya Etiği ve İş Etiği konularında SEM Halk Konferansları düzenlenmesi,
- Okul öncesi ve İlkokullarda etik değerlerle ilgili eğitim projesi organize edilmesi,
- Internet ve Medya aracılığıyla çocuklar için değer eğitimi başlatılması,
- Uluslararası proje teklifi girişimlerinde bulunulması,
- Meslek Etik Kodları geliştirmesi konusunda komisyonların kurulması ve odalarla işbirliği yapılması,
- ODTÜ Felsefe Bölümünde İkinci Öğretimde Uygulamalı Etik için bir program başlatılması için çalışmalara başlanılması,
- Uygulamalı Etik Merkezi kurulması çalışmalarının başlatılması.

Yukarıda verilen 10 hedefin yedisi 15 yıl içinde gerçekleştirilmiştir. Bunlarla ilgili bilgiler aşağıda verilecektir.

Etik Alan Komitesi (EAK)

ODTÜ EAK, dekanlık temsilcilerinin de katılması ile komitenin genişletilmesini rektörlüğe önerdi. 20 Nisan 2001 tarihinde her fakülteden dekan yardımcıları düzeyinde bir temsilci ve ODTÜ Etik Komitesi üyelerinden oluşan ODTÜ Etik Alan Komitesi (EAK) resmen kuruldu. EAK 'nın çalışmaları Rektör Yardımcıları Prof. Dr. Fatoş Vural Yarman ve Prof. Dr. Nezih Güven ve İİBF Dekanı Prof. Dr. Oktar Türel tarafından desteklenerek takip edildi.

Her hafta 75 dakika 'beyin fırtınaları' toplantıları yapan EAK, toplantılara başkanlık yapmak üzere Prof. Dr. Canan Özgen'i seçti. EAK toplantıları sonucunda yapılması planlanan etkinlikler ve girişimler beş ayrı alanda aşağıda verilmiştir.

1. Etkinlik ve yayın

1.1 Konferans ve seminer düzenlenmesi

- Uluslararası Etik Konferansları
- Ulusal Etik konferansları
- Ekonomik ve sosyal performansla etik arasındaki ilişkinin anlaşılması ve sürdürülebilir karlılığın etik uygulamalar ile sağlanması için kuruluşlara eğitim konferansları
- ODTÜ mensupları için etik bilincinin yerleşmesini ve kuvvetlendirilmesini sağlamak amacıyla Perşembe söyleşileri
- Öğrencilerde etik bilincinin yerleşmesi ve kuvvetlendirilmesi için bölümlerde öğrencilere yönelik seçilen dersler kapsamında veya ayrı ders olarak seminerler

1.2 Yayın etkinlikleri

Internet üzerinden yayın

- Internet aracılığıyla aylık mektup yayınlanması
- UEAM web- sitesinden faaliyetler ile ilgili rapor yayınlanması
- Dünya'dan önemli haberlerin ve bazı örneklerin yayınlanması

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- ODTÜ öğrencileri, çalışanları ve mezunları ile UEAM@metu.edu.tr adresine gönderilecek mesajlarla karşılıklı iletişimin sağlanması.

Diğer yayınlar

- İlkokul ve öncesi için proje kapsamında etik değerler üzerine eğitim amaçlı yayın hazırlanması
- İş etiği üzerine cep kitapçıkları hazırlanması
- Meslek kodları üzerine odalarla işbirliği içinde cep kitapçıklarının hazırlanması

1.3. Kütüphane çalışmaları

Konu ile ilgili ulusal ve uluslararası yayınların toparlanacağı genel kütüphanede bir bölümle ilgili çalışmalar yapılması

1.4 Ulusal ilişkiler

- Diğer üniversitelerle beyin fırtınası toplantıları düzenlenmesi
- Diğer üniversitelerden iletişim toplantılarına ve perşembe seminerlerine uzman kişilerin davet edilmeleri
- İş etiği, medya etiği, yayın etiği, çevre ve tıp etiği alanlarında üniversiteler, kamu ve özel kuruluşlarla disiplinler arası çalışma gruplarının oluşturularak, toplantılar yapılması think-tank rolü üstlenerek bilimsel araştırmalara dayalı görüşler geliştirilmesi ve ülke için stratejiler belirlenmesi

1.5 Uluslararası ilişkiler

- Uluslararası iletişimi sağlayarak diğer merkezlerle işbirliği yapılması
- Uluslararası projelere katılınması
- Uluslararası etik merkezlerinden uzmanların Türkiye'ye toplantılara davet edilerek çalışma gruplarına entegrasyonlarının sağlanması, deneyimlerinden yararlanılması

2. Eğitim

2.1. ODTÜ'de eğitim programları geliştirme

Etik konusunda, her fakültede ayrı komisyonların oluşturulması ve EAK ile koordinasyonlu olarak çalışması

- Lisans öğrencilerine yönelik olarak, etik konusunda ilgili fakültelerce seçmeli dersler veya mecburi ders kapsamında derslerin açılması
- Mühendislik, mimarlık ve eğitim fakültelerinde uygun derslerde etik konusunun entegre edilebilmesi için öğretim üyelerine destek sağlanması
- Etik konusunda Yüksek lisans programının açılmasını sağlayarak, bu konuda daha fazla eleman yetiştirmesinin sağlanması için öneriler geliştirilmesi
- Özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları çalışanlarına, kuruluşun ve çalışanların etik sorumlulukları konusunda bilgilendirici eğitim verilmesi ve bu kapsamda sertifika programlarının geliştirilmesi

2.2. ODTÜ'de öğrencilere yönelik eğitim

- Öğrenciler birinci sınıfa başlarken, onların ODTÜ etik değerleri konusunda bilgilendirilmelerinin

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

sağlanması için disiplin suçları ve diğer etik değerler konusunda yazılı bir metin hazırlanması ve bu konunun 'Giriş' türü bir derste işlenilmesinin sağlanması

- Öğrenciler mezun olmadan önce (dördüncü sınıfa başlarken) iş etiği konusunda düzenlenen atölyelere katılmaları için gerekli girişimlerde bulunulması ve ilgili birimlerle işbirliği yapılması veya son sınıfta 14 haftalık üç kredilik bir derste her hafta bir saat şeklinde iş etiği seminerlerinin düzenlenmesi
- Mezuniyet törenlerinde etik bilinçlenme için ve mezunlarımızdan beklentiler konusunda bilinçlenmenin sağlanması için, yemin edilmesinin sağlanması (ODTÜ Andı) ve bunun için bir metin hazırlanması.

2.3. Diğer kurumlarla ilişkiler

- İş etiği alt komisyonun kurulması ve EAK ile koordinasyonlu olarak çalışması
- Profesyonel karar vericilere etik konusundaki sorunlarını çözmek ve performansı yükseltmek üzere danışmanlık hizmetinin sağlanması
- Kuruluşlarda etik kodları ve etik programlarının geliştirilmesi konusunda danışmanlık hizmeti sunulması
- Kuruluşlara paydaşlarını belirleme, anlama ve ilişkilerini sorunsuz olarak yürütme konusunda danışmanlık yapılması
- SA-8000 konusunda bilgi birikiminin sağlanarak, modeller geliştirilmesi ve bu konuda kuruluşlara yardımcı olunması

2.4 Öğrenci projeleri

Bu projelerin rektörlükçe kurulması düşünülen sivil toplum örgütleri çalışmalarıyla eşgüdümlü yürütülmesi

Etik bilinçlenme kapsamında (iş etiği, çevre ve teknoloji etiği) kuruluşlarla veya sivil toplum örgütleriyle işbirliği çerçevesinde öğrencilerin içinde olacağı, birlikte çalışacakları projelerin geliştirilmesi

3. Araştırma

3.1. ODTÜ yerleşkesinde etik karar ve uygulamaların geliştirilmesi

- ODTÜ'nün uygulamalarında ve alınan kararlarda etik prensiplerin uyumluluğun sağlanmasında yardımcı olmak üzere çalışmalar yapılması
- Üniversitenin yönetim süreçlerinin (insan kaynakları faaliyetleri, öğrenciler, veliler, mezunlar ve toplumla ilişkiler, kamu-özel ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkiler) incelenmesi ve bu süreçlerin etik kararlar ve uygulamalar ile sonuçlanma olasılığını azaltan noktalarının belirlenerek, bertaraf edilmelerinin sağlanması için öneriler geliştirilmesi

3.2. Araştırma

- ODTÜ etik değerleri üzerine çalışma yapılması
- Toplumda etik değerler üzerine yapılan çalışmaların derlenmesi
- Etik değerler üzerine yapılan çalışma sonuçlarının incelenmesi sonucunda etik açığının belirlenmesi ve açıkları kapatmak üzere politika ve programların geliştirilmesi
- Rüşvet-yolsuzluk konularının bilimsel olarak araştırılması

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Şirketlerin toplumdaki rolündeki zaman içindeki değişiklikler ile ilgili araştırma yapılması

4. Etik kod geliştirme

4.1. Meslek etiği kodları geliştirme

- Odalarla işbirliği yaparak mevcut kodların gözden geçirilmesi
- Mesleki etik değerlerinin ülkemizde belirlenmesi konusunda şimdiye kadar yapılan çalışmalardan yararlanarak yayın yapılması
- Meslek etiği kodlarının ODTÜ öğrencileri tarafından öğrenilmesi için gerekli yapılanmaların sağlanması

4.2. ODTÜ'de Etik kodları geliştirme

- ODTÜ'de farklı birimler için Etik Kodlarının oluşturması

5. Etik merkezi yönetmeliği hazırlanması

ODTÜ'de, Avrupa ve ABD'de Üniversite yapıları içinde görülen Etik Merkezlerine benzer yapıda bir uygulamalı etik araştırma merkezin oluşturulması

II. ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi (UEAM)

Etik çalışmalarının bir merkezden organize edilebilmesinin daha uygun olacağı görüşüyle, ODTÜ Etik Alan Komitesi tarafından, ODTÜ'de bir Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi Kurulması için, öncelikle yönetmelik hazırlanması, Felsefe Bölüm Başkanı Prof. Dr. Akın Ergüden'den rica edildi. Daha sonra çalışmalara devam etmek üzere, Prof. Dr. Akın Ergüden, Dr. Semra Aşçıgil ve Prof. Dr. Canan Özgen'den oluşan bir alt komisyon kuruldu ve komisyonun önerileri doğrultusunda Merkezin yapısı oluşturuldu.

ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezinin (UEAM) (Center for Research in Applied Ethics (CRAE)) kurulmasındaki temel esaslar, öneri ve beklentiler aşağıda verilmiştir:

- Üniversitemizin öğrencilerini çeşitli program ve programlar arası çerçevelerde etik tartışmalara önderlik edebilecek niteliklerle donatmak
- Personelin ve öğrencilerin ve öğretim üyelerinin kişisel ve mesleki yaşamdaki etik değerlendirme bilincini pekiştirmek
- Uzman akademik topluluğu planlamaya ve etkinliklere katmak
- Uygulamalı etik alanındaki çalışmalarıyla kendi ülkelerinde tanınmış düşünürleri ve akademisyenleri bir araya getirmek
- Kuramsal yaklaşımları uzmanların yardımıyla geliştirmek
- Geliştirilen karar verme modellerinin etkinliğini sorgulamak
- Uygulamalı etikte burs olanakları sağlama
- Üniversitenin etik anlayışını ve yükümlülüklerini belirginleştirmek
- Farklı eğitim ve kültür düzeylerindeki insanlar arasında iletişim kurulabilmesini sağlayacak bir topluluk yapısı yaratmak

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Personelden oluşturulan disiplinlerarası çalışma gruplarına etik konularda destek vermek
- Yöneticiler ve İnsan Kaynaklarınca (Personel Dairesi vb) belirtilen gereksinimler doğrultusunda etik eğitim etkinlikleri geliştirmek
- Mezunlar Derneği ile birlikte çalışarak hedef kitleyi genişletmek

Hazırlanan yönetmelik EAK kararı ile son şeklini aldı (Bkz.ODTÜ | Ueam | Uygulamali Etik Araştirma Merkezi)

EAK, 7 Ocak 2002 tarihinde, ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezinin kurulması için ODTÜ Rektörlüğüne öneride bulundu ve UYETAM adıyla ODTÜ Senatosunun 2 Nisan 2002 tarih ve 2002/5 sayılı kararı ile kabul edilen merkez, YÖK'ün onayı ile UEAM adıyla, (21 Ağustos 2002 tarih ve 24853 sayılı Resmi Gazetede) 2002 yılında kuruldu. UEAM'ın Yönetim Kurulu başkanı olarak Prof. Dr. Akın Ergüden, Yönetim Kurulu üyeleri olarak ise Prof. Dr. Canan Özgen, Prof. Dr. Aydan Balamir, Dr. Yeşim Çöteli ve Doç. Dr. Cem Deveci, 19 Eylül 2002 tarihinde, ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut tarafından atandı. UEAM Türkiye'de, bir üniversitede kurulan, ilk Etik Merkezi olmuştur. 2003 yılında Prof.Dr.Akın Ergüden'in emekli olmasından sonra, UEAM Başkanı olarak Prof. Dr. Canan Özgen atandı ve 2014 yılı sonuna kadar bu görevi sürdürdü.

ODTÜ UEAM'ın özgörevi

Örnek uygulamalarını öncelikle ODTÜ'de başlatarak, toplumda etik bilinci geliştirmek ve toplumsal yaşamı ilgilendiren davranış ve kararların etik ilkeler çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamak için gerekli duyarlılıkları kazandırmak.

ODTÜ UEAM'ın misyonu

- Etik bilincini ve etik karar verebilme yeteneğini üniversitede ve toplumda oluşturmak
- Yerleşke içinde karar ve eylemlerin etik bir çerçeve içinde tartışılmasını sağlamak
- Üniversitede vicdanî değerlendirme alışkanlığını kazandırmak
- Üniversite öncesi öğrencilerine etik tartışma alışkanlığını kazandırmak
- Lisans ve yüksek lisans öğrencileri için etik tartışma ve değerlendirme deneyimi kazandırmak
- Lisans programlarına etik eğitimini katarak öğrencilerin bu konuda gelişimlerini güçlendirmek

III. EAK'nın ve UEAM' nin etkinlikleri (2001-2014)

III.1. EAK dönemi

Etkinliklerin bir bölümü, ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi kurulmadan önce ODTÜ Etik Alan Komitesinin döneminde yapılmıştır. Bunlar öncelikle verilecektir.

III.1.1 ODTÜ andı

EAK'nin önerileri doğrultusunda, ODTÜ için bir ODTÜ andı çalışması yapmak üzere Gülsima Baykal, Güzin Binatlı, Ayşe Gedik ve Emel Aközer ile Canan Özgen'den oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyon çeşitli önerileri değerlendirdi.

ODTÜ andının hazırlanmasında, önce ODTÜ'nun kurulduğu 1956'dan itibaren basılan ODTÜ katalogları incelendi ve "Nasıl bir mezun yetiştirmek istemişiz?" sorusuna cevap aranarak, andda ki ögeler

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

oluşturuldu. Andın bütün ODTÜ mezunlarına göre hazırlanması ve ODTÜ'lü olma özelliğini vurgulanmasına çalışıldı. Daha sonra Toplam Kalite Yönetimi (TQM) ve mühendislik programları akreditasyon (ABET) çalışmaları sırasında yapılan arama konferanslarında ortaya atılan ODTÜ mezununda beklenen ve izlenen ayırt edici özellikler üzerinde bir çalışma yapıldı. Atatürk ilke ve inkılaplarına da yer verilmek istenen metinde ODTÜ mezununun özellikleri olarak seçilen ögeler (bilimsel yaklaşımcı, sanata önem veren, atılımcı, yenilikçi, öncü, gelişme açık, sorumluluk sahibi, dürüst, özenli, saygın, değerlere göre davranan, insanı seven, toplumun dolayısıyla insanlığın yararına çalışan) kullanıldı. ODTÜ Andının (EK-1) öğrencilere birinci sınıftan itibaren öğretilmesi ve özellikle içindeki ögelerin benimsetilmesi öngörüldü.

III.1.2 ODTÜ ETİK Eğitim Komisyonu etkinliği

ODTÜ Etik Eğitim Komisyonu 30 üyeden oluşturuldu. Her fakülteden altı kişi fakülteler tarafından belirlendi. Böylece, her fakülteden bir üye ile altı ayrı grup oluşturuldu. Bu komisyon altı ay süren, "ODTÜ'de etik eğitim nasıl yapılmalı?" sorusunu cevaplamak için yoğun bir çalışma yaptı. Çalışma sonuçları temalar, araçlar, süre, değerlendirme ve sonuç olarak derlendi (4 Aralık 2001). Çalışma sonuçları aşağıda özet olarak verilmiştir:

III.1.2.1. Temalar

Üniversitede öğrenciler arasında etik bilinçlenmenin sağlanması için ilgili derslerde işlenecek temalar belirlendi (üniversite eğitiminde etik, üniversite yaşamında etik, bilimsel etik, mesleki etik, iş etiği, çevre etiği, araştırma etiği, politikada etik, basında etik, toplum yaşamında etik, internet etiği).

III.1.2.2. Araçlar

Yukarıda verilen temaların hangi yöntemlerle ve hangi derslerde işlenebileceği irdelendi ve aşağıda verilen görüşler ortaya atıldı:

- Yabancı Diller Yüksek Okulu'ndan ve Temel İngilizce Bölümünden alınan zorunlu İngilizce derslerinde işlenen konular/metinler aracılığıyla
- ODTÜ'ye kayıt günlerinde verilen yönlendirme ve uyum programı sırasında konferanslar ve öğrenciye verilen çeşitli broşür veya el kitapları ile
- Bölümlere özgü ilk yıl giriş derslerinde seminerlerde
- Bölümlerde programda yer alan seçmeli derslerle
- Bölümlerin son sınıflarındaki ilgili ortamlarda (ör. 'Professionl Practice' içerikli tasarım vb. derslerde) yürütülecek seminerler yoluyla veya 3/4 konuşmalık (8-10 saatlik) bir seminer dizisine katılımın mezuniyet koşulu olarak belirlenmesiyle
- Kapsamı sürekli yenilenen elektronik sayfalarla
- Öğrenci topluluklarının yardımı ile

III.1.2.3. Süre

Etik konuların hangi sürelerde işlenmesi gerektiği sorusuna verilen cevaplar genellikle, en az bir dönem dersi olabilecek kapsam ve sürede (14 saat= bir kredilik ders) ve en fazla da 28 saat (2 kredilik ders) olarak önerildi.

III.1.2.3.4. Değerlendirme

- Akademik personeli de içine alan genişlikte bir 'hizmet içi' eğitim programı, ('Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik' seminerleri benzeri) öğrencilere yönelik bir projenin öncülü olması ve öğrenciler yanında öğretim üyelerinin de etik konularda bilinçlendirilmesi

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Öğrenci ve öğretim elemanı arasındaki ilişkileri düzenleyecek ve genel davranışları olumlu etkileyecek etik ile ilgili seminer, atölye, ders vb düzenlenmesi
- Çeşitli alanlarda 'davranış ilkeleri'nin incelenmesi ve hazırlanmasında ODTÜ'nün ülkemizde bir ilki daha gerçekleştirmesi

III.1.2.3.5. Sonuç ve öneriler

- Etik bilinçlenme öğrenci ile birlikte öğretim üyelerini de kapsamalı.
- Lisans eğitiminde etik eğitimi, program içinde yıllara dağıtılarak, yaygın olarak yapılmalı.
- Konunun işlenebileceği dersler
    - İngilizce dersleri
    - Birinci Sınıflarında yer alan giriş derslerinde bir veya iki saatlik seminer
    - İkinci ve Üçüncü sınıfta seçmeli dersler
    - Son sınıfta tasarım/proje dersleri (örneklerle/bağımsız seri seminerler)
- Derslerin dışında konunun işlenebilmesinde yardımcı olabilecek etkinlikler:
    - Yeni gelen öğrencilere uygulanan 'uyum' programı
    - Elektronik ortamda örnekler üzerinden tartışma programları
    - Öğrenci danışmanlığı
    - Öğrenci toplulukları
    - Akademik Yazı Merkezi
    - Temel İngilizce Bölümünce başlatılacak olan 'Conversation Club' ve 'Reading' kitabı
- ODTÜ için bir ONUR İLKESİ hazırlanmalı.

III.1.3. EAK'nın diğer etkinlikleri:

- ODTÜ Felsefe Bölümü "Uygulamalı Etik Tezsiz Yüksek Lisans Programını hazırlayarak, eğitime başladı.
- ODTÜ Felsefe Bölümü 11-13 Kasım 2001 tarihinde EAK'nin desteği ile *1. Ulusal Etik Kongresini* düzenledi.

III.2. UEAM Dönemi

III.2.1 ODTÜ Onur İlkesi hazırlanması

EAK tarafından oluşturulan ODTÜ Eğitim Komisyonunda ODTÜ için bir **Onur İlkesi** hazırlanması önerilmişti. Bir üniversitede onur ilkesinin gerekliliğinin nedenleri aşağıda verilmiştir:

- Öğrenciler ve diğer ODTÜ lüler için kabul edilen ve edilebilecek olan davranışları belirlemek
- Yüksek standartta uygulamaları teşvik etmek
- Kurum çalışanlarına kendi öz değerlendirmeleri için bir ölçüt sağlamak
- Profesyonel davranış ve sorumluluklar için bir çerçeve belirlemek

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Kurum kimliği için bir araç olmak
- Kurum olgunluğuna bir damga vurmak

Prof. Dr. Turgut Önder, Prof. Dr. Canan Özgen, Doç. Dr. Halil Turan, Doç. Dr. Meral Azizoğlu, Dr. Merve Erdal'dan oluşan bir alt komisyonda ODTÜ Onur İlkesi üzerine çalışıldı ve önerilen **ODTÜ Onur İlkesi**, ODTÜ Senatosunda 13 Haziran 2003 tarihinde aşağıdaki şekliyle kabul edildi.

Odtü Onur İlkesi

ODTÜ topluluğunun her üyesinden, aşağıdaki onur ilkesini akademik hayatın en temel yapı taşlarından biri olarak kabul etmesi ve bu ilkeye sürekli bağlı kalınan bir akademik ortamın oluşması için gereğini yapması beklenir.

> *"Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin tüm bireyleri, güvenilir, sorumluluk sahibi ve onurlu kişiler olarak, yalnız hak ettikleri başarı ve saygınlığı sahiplenirler; olgu, veri ve belgeleri kullanım, değerlendirme ve sunumunda dürüst davranırlar."*

ODTÜ Onur İkesinin kapsadığı erdemler: Onur, dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk sahibi olmak.

III.2.2. İntihal (Plagiarism) ile ilgili dökümanın hazırlanması

Prof. Dr. Ayşe Gedik, Öğ. Gör. Güzin Binatlı, Öğ. Gör. Defne Akıncı, Öğ. Gör.Aylin Atakent ve Prof. Dr. Canan Özgen'den oluşturulan bir alt komisyon bilimsel yayınlarda etik ihlallerden en yaygın olarak görülen *intihal* üzerinde çalıştı. Bu komisyon öğrencileri ve öğretim üyelerine yönelik intihalin tanımı, intihalden kaçınma ve intihali belirleme konularında değişik kaynaklara yer verilerek bir döküman hazırlandı ve bu döküman ODTÜ Senatosuna sunularak ve kendilerinden görüş alınarak düzeltildi, WEB sayfası düzeninde hazırlanarak Enstitülerin (FBE, SBE, UME ve EE) WEB sayfalarında öğrencilerin bilgilerine sunuldu (Bkz. http//fbe.metu.edu.tr/tr/intihal).

III.2.3. Yüksek lisans ve doktora tezlerinde yer alacak intihalle ilgili bildirim sayfası hazırlanması

İntihal için çalışan aynı grup tarafından, Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinde yer alması istenen bir İntihal bildirim sayfası üzerinde çalışıldı ve öneri ODTÜ Senatosu tarafından 13 Haziran 2003 tarihinde kabul edildi. Lisansüstü tezlerde öğrencinin intihal hususundaki farkındalığını belirten, imzalaması istenen ve ön sayfalarda yer almasına karar verilen paragraf aşağıda verilmiştir:

> *"I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work."*

III.2.4. Fen Bilimleri Enstitüsü davranış ilkeleri

FBE Davranış İlkeleri dökümanı, UEAM destekleriyle, FBE Etik Kurulu (Dr. Emel Aközer, Dr. Meral Azizoğlu, Dr. Halil Turan, Dr. Turgut Önder, Dr. Canan Özgen, Dr. Bülent Platin) tarafından hazırlandı.

Bu döküman, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğini tamamlayıcı nitelikte olup, sunulan ilkeler, kural olmaktan çok yol göstericidir. Bu ilkelerin yayılıp benimseneceği ve zaman içinde ilgili kişiler tarafından geliştirileceği beklenmektedir.

İlkelerin oluşturulmasında dikkate alınan varsayımlar ve değerler aşağıda verilmiştir.

- Bilim bilgiyi ve gerçeği aramaktır.
- Bilgi ve gerçeği araştırmak, özgürlüğü ve özerkliği gerektirir.

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

- Özgürlük, beraberinde sorumluluk ve görevler getirir.
- Disiplinler ve akademik birimlerin farklılıklarına ve araştırma kültürleri arasındaki farklara evrensel etik değerler ve ilkeler doğrultusunda saygı duyulmalıdır.
- Yol gösterici ilkelerin oluşturulmasında göz önüne alınan etik değerler şunlardır: Eşitlik, Tarafsızlık, Kurallar ve yöntemlerde şeffaflık, Kişisel verilerin korunmasına saygı, Doğruluk, Bütünlük, İnsana ve kişisel bütünlüğüne saygı, Yaşam ve çevreye saygı.

Bu çalışma, lisansüstü programının Giriş ve Kabul Süreçleri, Değerlendirme, Yayın ve diğer benzeri çıktılar ile ilgili aşamaları ve aşağıda verilen paydaşların sorumlulukları değerlendirilerek yapıldı:

- FBE Yönetimi
- Lisansüstü Program Yöneticileri
- Tez Danışmanları ve İzleme Komiteleri
- Lisansüstü Öğrenciler
- Değerlendirme Komiteleri (Jüriler)

FBE Davranış ilkeleri İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanarak FBE web sayfasından paydaşlara duyuruldu (Bkz. http//fbe.metu.edu.tr/tr/fbe davranış ilkeleri). Aynı zamanda çoğaltılarak bölümlere dağıtıldı.

III.2.5. Bilimsel yayın

Bilimsel Yayınla ilgili çalışma, UEAM Bilimsel Yayın Komitesi (D. Akıncı, G. Binatlı, Z. Dursunkaya, A. Graves, C. Özgen) tarafından hazırlandı (Bkz. http//fbe.metu.edu.tr/tr/bilimsel-yayın).

Bilimsel yayınla ilgili olarak hem İngilizce hem de Türkçe posterler hazırlanarak ODTÜ'de ki bütün bölümlere ve diğer üniversitelere dağıtıldı. Ayrıca, verilen çeşitli akademik seminerlerde katılımcılara çalıştıkları bölümlerde başkaları ile paylaşılması için verildi.

III.2.6. Seminerler ve Perşembe Söyleşileri

UEAM 'nin en etkin olarak çalıştığı hususların başında ODTÜ'de, başka üniversite ve kurumlarda verilen seminerler, konferanslar ve düzenlenen atölyeler oldu. Bu seminerleri farklı başlıklar altında toplamak mümkündür:

- ODTÜ'de farklı bölümlere *Yayın Etiği* başlığı altında verilen etik seminerler,
- ODTÜ dışında farklı Üniversitelere verilen *Üniversite ve Yayın Etiği* seminerleri,
- Silahlı Kuvvetlerin farklı Kurumlarına verilen *Meslek Etiği* Konferansları
- Başbakanlık Kamu Etik Kurumu çerçevesinde düzenlenen toplantılarda verilen *Etik Eğitimi* Konferansları,
- ODTÜ'ye yeni başlayan genç öğretim üyelerine, *AGEP* çerçevesinde verilen *Üniversitede Etik* seminerleri,
- ODTÜ Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) çerçevesinde verilen *Yayın Etiği* seminerleri

Perşembe Söyleşileri

UEAM Yönetim Kurulu, ODTÜ'de etik bilinçlenmenin ancak eğitimle ve yavaş bir süreçte olabileceği hususunda anlaşarak, her ayın ilk haftası, Perşembe günleri, *Perşembe Söyleşileri* başlığı altında etik seminerlerin, panellerin veya konferansların organize edilmesine karar verdi. Böylece, çağrılı

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

konuşmacıların seminer sonrasında *Birlikte Olalım* toplantılarına davet edilerek, seminere sohbetle devam edilmesinin mümkün olacağı düşünüldü. Her yıl 6/7 seminer UEAM Başkanı tarafından organize edildi. Bu seminerlerin konuları her yıl değiştirilerek, etik eğitiminde önerilen öğrencilerin devamlı dolaştığı alanlara etikle ilgili sözlerin posterler aracılığı ile duyurulması amacıyla her seminer/panel için posterler hazırlatıldı. Posterlerde konu ile ilgili ünlü düşünürlerin sözlerine yer verildi.

Ulusal toplantılar

ODTÜ Felsefe Bölümü UEAM'in desteği ve Kamu Görevlileri Etik Kurulunun katkılarıyla 18-20 Ekim 2006 tarihinde 2. Ulusal Etik Kongresini düzenledi.

III.2.7. ETİK Öykü Kitapları Projesi

İlkokullara yönelik etik bilinçlenme çalışmaları MEB'na sunulan bir proje ile ele alındı. Projede etik değerleri, ilkokul çağındaki öğrencilere örneklemelerle tanıtmak ve etik bilinçlenmelerini sağlamak amaçlandı.

Ele alınan etik değerler evrensel boyutta seçilen değerler olup, gelişmeye, araştırmaya, insan ve doğa sevgisine, çalışkanlığa, öğrenme ve meraka dayalı değerlerdi. Burada önemli olan, öğrencilerin bir hikayeyle değeri öğrenmeleriydi. Bu hikaye Türk tarihinde başarılı olmuş, topluma mal olmuş, örnek bir kişinin veya tarihe mal olmuş evrensel bir düşünür veya bilim adamının hayatı olmalıydı. Kişinin hayat hikayesi verilirken bir yandan da değer vurgulandı. Kişinin başarısında değerin önemi öne çıkarıldı. Değer kadar, örnek alınan kişi de çocuklara örnek olacak (role-model) nitelikte olması gerektiği için önemli idi. Projede, çeşitli siyasi görüşler olabileceği ve dünya bir değişim içinde olduğu için, siyasi kişilerden kaçınıldı. Hayatı insanlara ilham verecek, topluma ve tarihe mal olmuş askeri veya siyasi kişiliği olmayan örnekler seçildi.

Öykülerin yazılması kadar resmedilmesi de önemli olduğu için, eğitimciler projede yer aldı. Özellikle ilkokullara yönelik hikaye yazarları hikaye yazılımının denetiminde görev alırken, çizimler yine üniversite öğrencileri tarafından, ödüllendirme bazında hazırlandı. Gerek hikayeler, gerekse çizimler daha sonra jüriler tarafından onandıktan sonra basıma karar verildi.

Projenin geliştirilmesinde görev alanlar:

Proje, ODTÜ-UEAM tarafından yürütüldü. UEAM Başkanı Prof. Dr. Canan Özgen proje yürütücüsü olarak bu projenin geliştirilmesinde ve sonlanmasında görev aldı.

Projenin fikir olarak geliştirilme safhasında, farklı bölümlerden (Siyaset ve Kamu Yönetimi, Tarih Bölümü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Sosyoloji Bölümü, Felsefe Bölümü, Elektronik ve Elektrik Müh. Bölümü, Psikoloji Bölümü, Kimya Müh. Bölümü, Ekonomi Bölümü, Endüstri Mühendisliği, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü) öğretim üyeleri görev aldılar.

Çalışmaların sonucunda projede yer alacak 28 değerden ilk olarak aşağıda, Tablo 1'de verilen altı değerle ve bu değerlerin tanıtılacağı Türk büyükleri veya dünyaya mal olmuş bilim adamları /düşünür/ araştırmacılar ile başlanılmasına karar verildi.

Tablo 1. Değerler ve değerlerin tanıtılacağı kişiler.

Değer	**Kişi**
Sevgi	YUNUS EMRE
Dürüstlük	KONFİÇYUS
Öğrenme	MARIE CURIE
Meraklılık	EVLİYA ÇELEBİ
Yaratıcılık	HEZARFEN AHMET ÇELEBİ
Kendine güven	MİMAR SİNAN

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

Projede Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü öğretim üyeleri ve Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatları bölümü öğretim üyeleri görev aldılar. Öyküler ve çizimler için öğrenciler arasında yarışma düzenlendi ve jürilerce en çok beğenilen öykü ve tasarımlar MEB tarafından bir proje kapsamında ödüllendirildi.

Kitapların basımları, MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylandı. Basımdan sonra kitapların ilkokullarda bedava dağıtılması hedeflendiği için kitaplardan herhangi bir telif ücreti istenmedi.

2006 yılında bir BAP Projesi kapsamında, grafik tasarımı yapılan altı Etik Öykü kitabının sadece az sayıda basımı yapılabildi, daha sonra Bilim Toplum Merkezimizin desteği ile sadece beş kitabın 1000'er adet basılması 2007 yılında gerçekleşebildi. UEAM tarafından değişik kurumlarda verilen seminer ve konferanslarda tanıtılan kitapların o kurumlarca çoğaltılarak kurum personelinin çocuklarına dağıtılması sağlandı. 2008 yılında ise Sahil Güvenlik Komutanlığında 2007'de verilen Meslek Etiği seminerinde tanıtılan kitapların beğenilmesi üzerine, baskısı yapılamayan altıncı kitap "Sevgi ve Yunus Emre"nin bu kurumumuz tarafından 250 adet basımı gerçekleştirildi.

Daha sonra 2012 yılında kitaplar MEB Kurumlar Dairesi tarafından künyesinde değişiklik yapılarak basıldı.

III.2.8. ODTÜ Ruhu projesi

2012 yılında UEAM Yönetim Kurulunda ODTÜ Kültürünü irdelemek üzere bir proje kapsamında çalışma yapılmasına karar verildi. Projede farklı disiplinlerden öğretim üyeleri (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Felsefe Bölümü, Sosyoloji Bölümü, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ve Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği) proje ekibini oluşturdu. Projenin amacı:

- ODTÜ Kültürü, ODTÜ Ruhunun ne olduğunu saptamak
- Ritüelleri belirlemek
- ODTÜ Kültüründe zamanla bir değişim söz konusu ise, bunu belirlemek
- Risk altında, bu kültüre sahip olanların nasıl hareket ettiklerini belirlemek
- Olumsuz ögeleri belirlemek
- Yapılan çalışmaları yazılı bir döküman haline getirmek

olarak belirlendi. İki yıllık bir çalışma yürüten ekip bu kapsamda, mezunlar (eski ve yeni) emekli öğretim üyeleri, öğretim üyeleri (>20 yıl), yeni öğretim üyeleri (<5 yıl), öğrenciler (lisans, lisansüstü, yabancı uyruklu) dan oluşan dokuz odak grubu ile atölye çalışmaları ile, aşağıdaki soruların cevaplarını irdeledi.

- ODTÜ Ruhu denilince ne anlıyorsunuz?
- ODTÜ için göze çarpan temel değerler nelerdir?
- ODTÜlü olanları diğer üniversitelerden ayıran özellikleri nasıl tanımlarsınız?
- ODTÜ Kültürü size nasıl aktarıldı?

Sonuçlar

ODTÜ Ruhu için betimlenen değerler üç başlıkta (Üniversitenin temel değerleri, Üniversitenin temel değerlerini destekleyen değerler ve Üniversitenin topluma yol gösterme rolüne ilişkin değerler) derlenmiştir. Sonuç olarak, akademik kalitenin yüksek olduğu ODTÜ'de yetişen ODTÜ'lü Yenilikçi, Farklı, Değişime açık, Devrimci, Özgürlükçü, Demokratik, Eleştirel ve Sorgulayan bir Düşünce yapısına ve yüksek Liyakata sahip olduğu ve ODTÜlününTopluma Öncülük eden, Çevreye Duyarlı, İnsana Saygılı, Toplumsal Sorumluluklarının bilincinde, Estetik duygusuna sahip özgür bireyler olduğu proje çerçevesinde

 © 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

de belirlendi.

III.2.9. Ombustman çalışmaları

ODTÜ UEAM Yönetim Kurulu, ODTÜ'de bir Ombustman Ofisi kurulması için araştırma yapılması ve bir döküman hazırlanması hususunda karar verdi. Bu çalışmanın Prof. Dr. Canan Özgen tarafından yürütülmesi kararlaştırıldı.

> *"Ombudsman ilk defa, sivil toplum arabulucusu olarak, İsveç'te, 1809 yılında Parlamento tarafından atanmıştır. Üniversitede Ombudsman, üniversite ile ilgili konularda, resmi olmayan, kişiye özel yollarla çözüm bulmaya çalışan, tarafsız bir kişi demektir. Ombudsman üniversitenin resmi idari yapısından bağımsızdır ve herhangi bir durumun her yönünü, tarafsız ve objektif bir şekilde ele alır. Ombudsman çözümde ısrar etmez, ancak, çözüm için seçenekler ve stratejiler üzerinde sözlü görüş bildirir. Ombudsman üniversite içinde kişilerin haklarını ve sorumluluklarını hatırlatır, ancak, resmi bir tavsiyede bulunmaz. Ombudsman bir anlaşmazlık durumunda bir tarafın avukatlığını yapmaz ve herhangi bir resmi soruşturmaya, veya soruşturma sürecine dinleyici olarak dahi katılmaz."* (http://www.sa.sdsu.edu/ombuds/ombuds_index.html/ (San Diego State University)

UEAM tarafından hazırlanan döküman UEAM web sayfasında yer almaktadır (Bkz. http//ueam.metu.edu.tr/ombudsman).Konu her nekadar ODTÜ Yönetim Kurulunda görüşülüp benimsense de ne yazık ki, Ombustman Ofisi bugüne kadar ODTÜ'de kurulamamıştır.

III.2.10. TMMOB Etik Kodları çalışması

ODTÜ UEAM TMMOB ile işbirliği çerçevesinde önce Etik kodlarla ilgili TMMOB Mimarlar Odasında 26 Nisan 2004 tarihinde bir panel düzenledi.

Aynı kapsamda çalışan Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) ve 2004 yılında Etik-Ahlak ve Meslek İlkeleri kitabını yayımladı. UIEAM'nın TMMOB bünyesinde devam eden çalışmaları sonlanarak, bu konuda bir döküman hazırlandı.

III.2.11 Kurulmasında öncülük ettiği komisyonlar

Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi Yönetim Kurulunun ODTÜ Rektörlüğüne yaptığı başvuru ile, *ODTÜ Etik Komitesi* ve *ODTÜ Yayın Etiği Komitesi* 2006 yılında kuruldu. ODTÜ Yayın Etiği Komitesinin görevi ODTÜ kaynaklı yayınlardaki etik olmayan davranışları irdelemek, önlemleri almak ve yaptırımlar konusunda Rektörlüğe önerilerde bulunmaktı. ODTÜ Etik Komitesinin görevi ise ODTÜ'de her türlü etik yapılanmaların oluşmasını sağlamak üzere çalışmalarda bulunmaktı. Bu komite de 2006 yılında, ODTÜ'de iki ayrı kurulun daha kurulmasını Rektörlüğümüze önerdi: **İnsan Araştırmaları Etik Kurulu**, **İAK** (Institutional Review Boards/Human Subjects Committee), ve **Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu** (HDYEK).

İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAK)

2006 yılında UEAM Yönetim Kurulunun önerisiyle kurulan ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAK) rektörlükten bir rektör yardımcısı ve her dekanlıktan birer üye, olmak üzere altı öğretim üyesinden oluşturuldu. Üyelerin yönetmeliğe göre. ODTÜ Rektörü tarafından üç yılda bir atanmasına karar verildi.

Etkinliklerine 2006-2007 öğretim yılında başlayan İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAK)'nun temel amacı, ODTÜ'lü araştırmacıların insanlardan (mülakat, anket, gözlem, fizyolojik/nörolojik ölçüm, bilgisayar ortamında uygulanan testler vb. yoluyla) veri toplayarak gerçekleştirecekleri çalışmaların evrensel araştırma etiği çerçevesinde yapılmasını sağlamaktı. Bu amaçla, diğer üniversitelerde genellikle *Kurumsal Gözden Geçirme Kurulu* (Institutional Review Board –IRB) adı altında benzer işlevi gören yapılar ve işleyişleri incelendi ve ODTÜ İAK'ın yapısı ve süreçleri oluşturuldu.

İnsan Araştırma Etik Kurulu ile ilgili bilgiler web sayfasında (Bkz.http://www.ueam.metu.edu.tr) yer almaktadır. Bu kurulun kurulmasının amacı, veri kaynağı olarak insan kullanılan araştırmaların evrensel

araştırma etiği çerçevesinde ve katılımcıların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını tehdit etmeden gerçekleşmesini sağlamaktır. Aynı zamanda, yazılı bazı dokümanların oluşmasını sağlamak ve *İnsan Araştırma Etik İlkeler* dokümanında yer alan ilkelere uyulmasını sağlamaktır. İnsan Araştırmaları Etik Kurulları, insanlardan veri toplamayı gerektiren araştırmaların, kişi hak ve özgürlüklerine saygılı ve evrensel etik ilkelere uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini garanti etmek üzere oluşturulan kurum içi denetim organlarıdır.

İnsan Araştırmaları Kurulunun amacı tamamen bir farkındalık yaratmak ve gerekli formların (Başvuru Formu, Gönüllü Katılım Formu, Veli Onay Formu eğer varsa, veri toplama araçlarının neler olduğunun birer örneği, Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu ve bütün bunları listesi) hazırlanmasını sağlamaktır. Başvurular, ODTÜ araştırıcıları, üniversite dışından ODTÜ öğrencilerine anket uygulamak isteyen, araştırma yapmak isteyen veya kendi Üniversitelerinde İAK olmayan araştırıcılar tarafından da yapılabilir. Amaç, kimsenin araştırmasında bir geciktirme yapmadan, sadece gereken formların hazırlanmış olmasını garantiye almaktır.

ODTÜ'de İAK değişik bilim dallarında uzmanlardan kurulan alt komisyonlarla birlikte çalışmak üzere yapılandırıldı. Alt komisyonlar dört ana gruptan seçildi: Eğitim Bilimleri, Mimarlık, Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Mühendislik. Bilirkişi değerlendirmelerinde, zaman zaman ankette yer alan sorularla ilgili düzeltmeler istendi, İAK aracılığıyla bilirkişilerin isteği doğrultusunda, bazen de araştırmacıların açıklamaları doğrultusunda anketlerde değişikler yapıldı.

http://www.ueam.metu.edu.tr/TURKCE/index.htm adresinde yer alan İAK değerlendirme süreci, araştırma yapmak isteyen öğretim elemanı ve/ya öğrencinin ilgili formları doldurarak ve belgeleri (Başvuru Formu, Proje Bilgi Formu, veri toplama araçlarının kopyası, Gönüllü Katılım Formu örneği, gerekli ise Ebeveyn Onay Formu örneği vb) sağlayarak doğrudan İAK'a iletmesi ile başlar. İAK sekreteryası gelen başvuruyu ilgili alt kurullardan iki hakeme yönlendirir ve hakemlerin geribildirimi doğrultusunda başvuru sahibine değerlendirme sonucu iletilir.

İnsan Araştırmaları başvurularında, İAK'ya yapılan başvurular 2011 yılında 248 iken 2014 yılında bu sayı ikiye katlanarak 453'e ulaştı. 2014 yılında 453 başvuruyu bilirkişi olarak görev yapan 32 öğretim üyesi değerlendirdi. Her bir başvurunun değerlendirme süresi ise yaklaşık beş gün oldu.

İlk yıllardaki tecrübelerden, üniversitemizde öğretim elemanları ve lisansüstü program öğrencilerinin yanı sıra çok sayıda lisans öğrencisinin de İAK'a başvurduğunu gösterdi. ODTÜ'de göz ardı edilemeyecek sayıda derste, lisans öğrencileri aldıkları dersin bir gereği olarak araştırma yapmakta ve insan katılımcılardan veri toplamaktadır.

Öğrenci projelerinin daha hızlı bir şekilde İnsan Araştırmaları Etik Kurul değerlendirmesinden geçirilmesi için alternatif bir süreç geliştirildi. Bu süreçte, değerlendirmenin, ilgili Bölüm içinde oluşturulan bir kurul tarafından yapılması öngörüldü. İAK onayı almak isteyen lisans öğrencisi, tek sayfalık başvuru formunu doldurarak ilgili dokümanlarla (veri toplama araçlarının kopyası, Gönüllü Katılım Formu ve Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu) birlikte dersi veren öğretim elemanına teslim etmektedir. Öğretim elemanı tarafından Bölüm içindeki Etik Kurula yönlendirilen başvuru olabilecek en kısa zamanda değerlendirildikten sonra öğrenciye sonuç iletilmektedir. Bu değerlendirme sonunda etik açıdan problem içermeyen ve/ya eksikleri bulunmayan çalışmaların başlatılması sağlanırken, problemli olan ya eksikleri bulunan çalışmaların ise revize edilmesi mümkün olmaktadır.

ODTÜ de Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu (HDYEK)

ODTÜ'de Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu kurulması çalışmaları yapıldı. Bu kurul TC Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çıkarttığı ve Resmi Gazetenin 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayısında basılan bir yönerge doğrultusunda hazırlandı. Araştırmalarda hayvan kullanılması durumunda, hayvan laboratuvarlarının belli standartlara uygun olması ve üniversitenin bünyesinde bu konuda onay veren bir etik kurulun bulunması gerekmektedir. Yönetmelikler çerçevesinde bu kurulun yedi üyeden oluşması zorunludur. 2008 yılında Üniversitemizde bu etik kurul oluşturuldu ve HDYEK biçimde kısaltılan bu

kurul için bir yönerge hazırladı. Daha sonra hayvan deney laboratuvarları için UEAM'ın destekleri ile ruhsat için çalışmaları yapıldı ve ruhsat onayı alındı. (Bkz. http://www.ueam.metu.edu.tr)

ODTÜ Yayın Etik Kurulu (ODTÜ-YEK)

ODTÜ'de bilimsel çalışma ve yayınlarda yapılan etik dışı davranışları irdelemek ve Rektörlüğe yapılan şikayetler hususunda bilgi vermek ve önerilerde bulunmak için kurulmuştur. Daha sonra 2015 yılında, bu kurul, YÖK'ün etik dışı hususları incelemek üzere kurulmasını önerdiği yeni bir yapıda ki kurula görevini devretmiştir.

II.2.12. TURNITIN programının kullanılması

UEAM önerisiyle ve Prof. Dr. Ayşe Karasu'nun yardımlarıyla FBE bünyesinde tamamlanan Lisansüstü tez çalışmalarında, TURNITIN yazılımının (intihali önlemek için üniversitenin satın aldığı) kullanılmasına 2010 yılında başlandı. FBE bünyesinde ki 41 program mezununun TURNITIN programını kullanması sonucunda 2014 yılında elde ettikleri örtüşme oranları (tez içeriğiyle literatürdeki yayınların) 788 tez için % 20'sinin %00-05 benzeşim aralığında, % 36'sının %06-10 benzeşim aralığında, % 27'sinin %11-15 benzeşim aralığında, % 14'ünün ise %16-20 benzeşim aralığında olduğu ve %21-24 benzeşim aralığında ise hiçbir tezin olmadığı belirlendi. Böylece, tez çalışmasını tamamlayan öğrencilerin, yayınlarını hazırlarken "intihal" ile ilgili sorunları olmaması amaçlandı.

III.2.13 "Science, Technology and Society"

UEAM Yönetim Kurulu tarafından *"Science Technology and Society (STS) /History of Civilization/Science Art and Culture/ Technology, Society and Ethics"* içerikli bir dersin ODTÜ'de bütün lisans programlarının birinci sınıflarında olan öğrenciler için zorunlu bir ders olarak açılması hususunda görüş birliğine varıldı. Bu ders ile ilgili şu görüşler belirlendi.

- Dersin üçüncü sınıfta açılması
- Dersin içeriğinde "Global Awareness, Cultural Development and Environment, Sustainability" gibi hususların ele alınması
- Dersin üç bölümden oluşturulması: Bilim Tarihi ve Felsefesi; Teknoloji ve Toplum; Çevre-İş Etiği
- Dersin 14 haftada 13 seminer ve /veya film şeklinde internet üzerinden (on-line) verilmesi

Sonuç ve öneriler

2002 yılında kurulan ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi (UEAM) gerek ODTÜ'de, gerekse toplumda etik bilinçlenme ve farkındalık yaratılması için ODTÜ içindeki yapılanmaları, seminer, panel ve konferansları, gerekse toplum için başlattığı ve sonuçlandırdığı projelere 13 yıldır büyük bir özveri ve emekle çalışmıştır. Benzer merkezlerin bütün üniversitelerin bünyesinde kurulması ve birçok problemin kurumların bünyesinde farkındalık yaratılarak, bilinçlenme yoluyla çözülmesinin hedeflenmesi önerilmektedir: Bu çalışma, UEAM'in gerçekleştirdiği etkinliklerin ve yapılanmaların farklı eğitim kurumlarına etik merkezi kurmalarında ve etik yapılanmaları oluşturmalarında bir örnek teşkil etmesi ve yardımcı olması amacıyla hazırlanmıştır.

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*

Ek-1

Dekanlıklardan gelen öneriler doğrultusunda hazırlanan ODTÜ Andı (22 Haziran 2001)

ODTÜ ANDI

Orta Doğu Teknik Üniversitesinin bir mezunu olarak,

Benden,

Bilimin ve sanatın aydınlığında

özenle üreten, dürüst, gelişmeye açık,

bir insan olmam bekleniyor.

Bu bilinçle

ve sevgiyle,

Bilgi ve becerilerimi, toplum yararına kullanacağıma,

Kazandığım değerleri ödün vermeden yaşama geçireceğime,

Yaptığı işlerin sorumluluğunu üstlenen

onurlu bir insan olarak yaşayacağıma,

Öncü ve yenilikçi ruhu bilim ağacında simgelenen,

gönül verdiğim üniversitemin saygınlığını koruyacağıma

And içerim.

© 2015, Türkiye Biyoetik Derneği *Turkish Bioethics Association*